

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ إِلَهِكَ تَعْبُدُ وَإِلَيْكَ لَتَرْجِعُنَّ
أَهْدَانَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ
عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کارگاه نگارگری

رشته صنایع دستی

گروه تحصیلی هنر

زمینه خدمات

شاخه آموزش فنی و حرفه ای

شماره درس ۳۵۸۹

طاووسی، ابوالفضل	۷۵۰
کارگاه نگارگری/ مؤلف: ابوالفضل طاووسی. - تهران: شرکت چاپ و نشر	/۲۸
کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۹۱.	ک ۲۴۶ ط
۲۰۵ص. : مصور. - (آموزش فنی و حرفه ای؛ شماره درس ۳۵۸۹)	۱۳۹۱
متون درسی رشته صنایع دستی گروه تحصیلی هنر، زمینه خدمات.	
برنامه ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا: کمیسیون برنامه ریزی و تألیف کتاب‌های	
درسی رشته صنایع دستی دفتر برنامه ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه ای و کار دانش.	
۱. نقاشی - کارگاه‌ها. الف. ایران. وزارت آموزش و پرورش. دفتر برنامه ریزی و تألیف	
آموزش‌های فنی و حرفه ای و کار دانش. ب. عنوان. ج. فروست.	

همکاران محترم و دانش‌آموزان عزیز:

پیشنهادات و نظرات خود را درباره محتوای این کتاب به نشانی
تهران - صندوق پستی شماره ۴۸۷۴/۱۵ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های
فنی و حرفه‌ای و کاردانش، ارسال فرمایند.

info@tvoccd.sch.ir

پیام‌نگار (ایمیل)

www.tvoccd.sch.ir

وب‌گاه (وب‌سایت)

این کتاب در سال‌های تحصیلی ۸۲ - ۸۱ - ۸۳ - ۸۲ توسط ۱۲۹ نفر از هنرجویان، ۲۶ نفر از
هنرآموزان، ۱۴ نفر از خبرگان حرفه‌ای و ۱۲ نفر از متخصصان موضوعی و پژوهشگران از مناظر
مختلف قابل فهم بودن، صحت مطالب، سطح دشواری، کاربردی بودن محتوا و قابلیت یاددهی و
یادگیری مورد اعتبار بخشی قرار گرفت و نتایج اعتبار بخشی در کتاب اعمال گردید.

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف: دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش

نام کتاب: کارگاه نگارگری - ۴۹۲

مؤلف: ابوالفضل طاووسی

ویراستاران علمی: دکتر نصرالله تسلیمی، بشری گل‌بخش

اعضای کمیسیون تخصصی: ابراهیم آزاد، نصرالله تسلیمی، سیدامیراحمد ذریه زهرا، مریم کیان اصل، بشری گل‌بخش و

مجید نیکویی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی

تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن: ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار: ۰۹۲۶۶۰۸۸۳، کدپستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب‌سایت: www.chap.sch.ir

عکاس: نسرین اصغری

صنحه‌آرا: صغری عابدی

طراح جلد: دکتر نصرالله تسلیمی

اجرای طرح جلد: علیرضا رضائی‌کُر

ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران: تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)

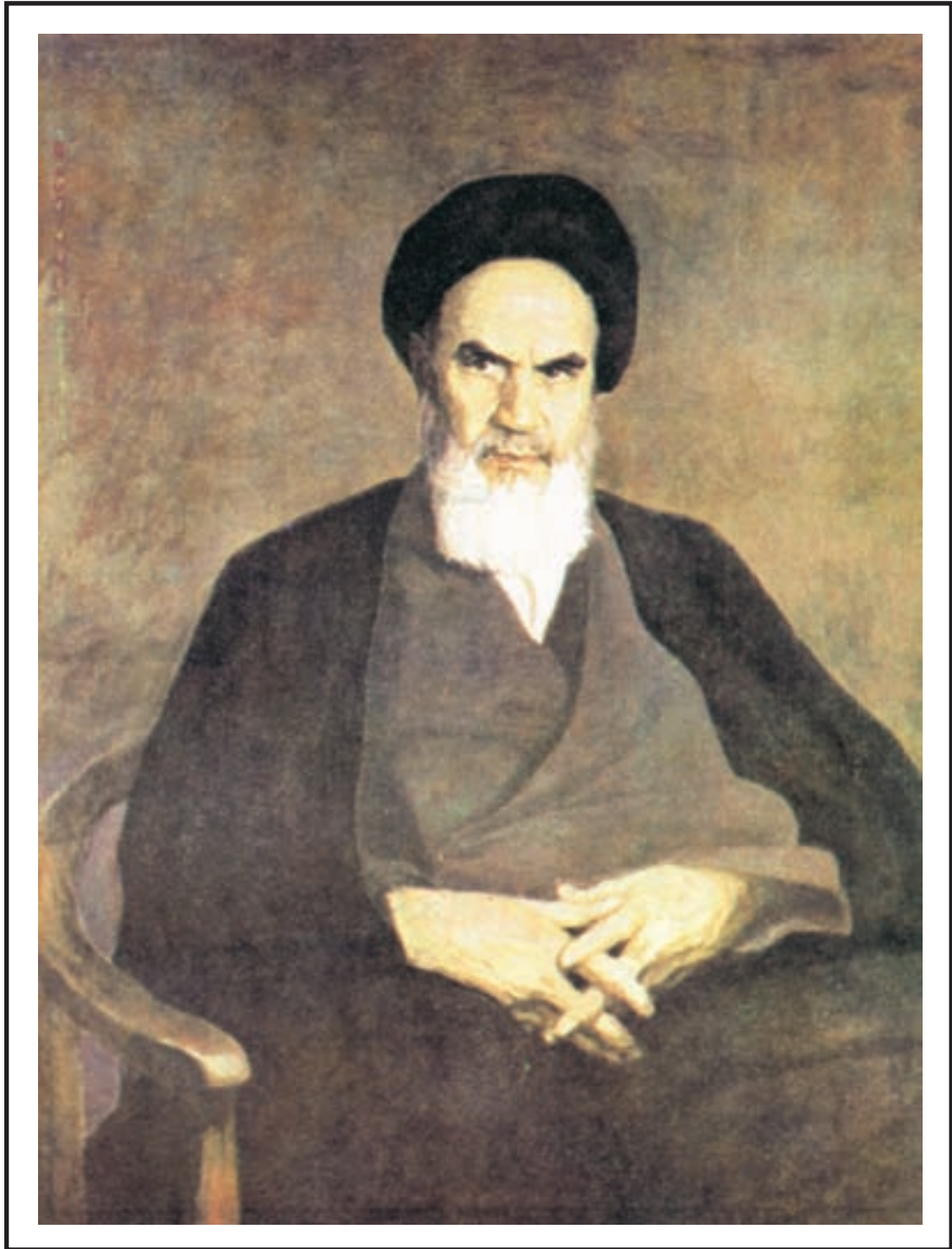
تلفن: ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار: ۰۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۱۳۴۴۵/۶۸۴

جایگاه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ هشتم ۱۳۹۱

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۵-۹۸۲-۰۵-۰۹۶۴ ISBN 964-05-0982-5

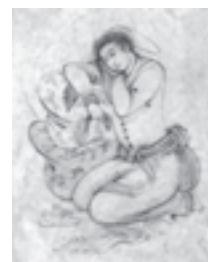
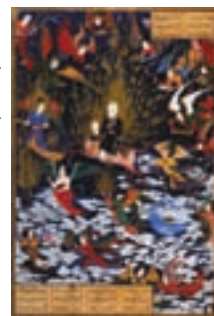
اثر استاد کیخسرو خروش

بمنز عبارتست از دمیدن روح عهت در انسانها
امام خمینی

فهرست

مقدمه

۱	فصل اول: تاریخچه نگارگری در ایران
۱	نگارگری
۱	تاریخچه‌ی نگارگری ایرانی
۵	تاریخ نگارگری پس از ورود اسلام
۷	مکاتب نگارگری در ایران
۷	مکتب بغداد
۱۰	مکتب تبریز در دوره اول مغول و تیموری
۱۵	مکتب شیراز در دوره‌ی اول (مغول و تیموری)
۱۸	مکتب هرات
۲۳	مکتب بخارا
۲۵	مکتب تبریز در دوره دوم (صفویه)
۲۹	مکتب قزوین
۳۲	مکتب اصفهان
۴۰	مکتب شیراز در دوره‌ی دوم (زندیه)
۴۲	مکتب تهران
۴۷	نقاشی معاصر ایران
۵۲	سؤالات
۵۳	فصل دوم: طراحی در نگارگری
۵۳	خط در نگارگری
۵۹	قلم‌گیری
۶۱	طراحی ابر
۶۴	طراحی کوه
۶۶	طراحی گل و بوته
۷۵	طراحی درخت
۷۹	طراحی جویبار
۸۱	طراحی حیوانات
۸۲	طراحی پرندگان
۹۱	طراحی چهارپایان

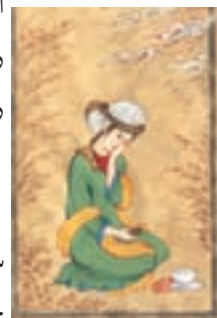

۹۲	طراحی اسب
۹۸	طراحی آهو
۱۰۱	طراحی شتر
۱۰۴	طراحی خرگوش
۱۰۵	طراحی شیر
۱۰۸	طراحی سگ
۱۱۱	طراحی روباه
۱۱۴	طراحی حیوانات خیالی (سیمرغ و اژدها)
۱۲۰	طراحی انسان
۱۲۷	طراحی سر و صورت
۱۳۴	طراحی چشم
۱۳۵	طراحی بینی
۱۳۶	طراحی لب و دهان
۱۳۷	طراحی گوش
۱۳۸	طراحی مو
۱۴۰	طراحی دست
۱۴۲	طراحی پا
۱۴۳	طراحی پوشش‌ها
۱۴۶	طراحی شال و کفش
۱۵۲	ترکیب بندی در نگارگری

۱۵۳	فصل سوم: آماده‌سازی بوم
۱۵۳	کاغذ در نگارگری
۱۵۵	رنگ آمیزی کاغذ
۱۵۶	آهار زدن کاغذ
۱۵۶	مهره زدن
۱۵۷	بوم‌سازی

۱۶۲	فصل چهارم: مراحل انجام یک کار نگارگری
۱۶۳	انتقال طرح روی بوم
۱۶۴	رنگ در نگارگری
۱۶۵	رنگ گذاری
۱۶۶	رنگ گذاری با رنگ‌های جسمی
۱۷۵	رنگ گذاری با رنگ‌های روحی
۱۷۶	ساخت و ساز
۱۸۲	جدول کشی

۱۸۳	پیوست (معرفی برخی از استادان نگارگری معاصر)
۱۸۵	استاد حاج میرزا آقا امامی
۱۸۶	استاد محمدحسین مصورالملکی
۱۸۷	استاد هادی تجویدی
۱۸۸	استاد حسین بهزاد
۱۸۹	استاد عیسی بهادری
۱۹۰	استاد ابوظالب مقیمی
۱۹۱	استاد محمدعلی زاویه
۱۹۲	استاد علی کریمی
۱۹۳	استاد علی مطیع
۱۹۴	استاد جواد رستم شیرازی
۱۹۵	استاد محمود فرشچیان
۱۹۶	استاد امیرھوشنگ جزئی زاده
۱۹۷	استاد بسائی شاه جانیان
۱۹۸	استاد اکبر مصری پور
۱۹۹	استاد مجید مهرگان
۲۰۰	استاد اردشیر مجرّد تاکستانی
۲۰۱	استاد محمدباقر آقامیری
۲۰۲	استاد عباس جمالیپور
۲۰۳	استاد علی اصغر تجویدی

۲۰۴	فهرست منابع و مآخذ
۲۰۴	منابع فارسی
۲۰۵	منابع لاتین

مقدمه

نقاشی ایرانی از زمانی آغاز شد که اقوام آریایی از سلسله جبال هندوکش به فلات ایران وارد شدند و در گوشه و کنار این سرزمین پهناور پایه‌های تمدنی درخشان را بنیاد نهادند. تمدنی که در طول چند هزار سال، سهمی عظیم از فرهنگ بشری را به خود اختصاص داده است. ایرانیان در هنر خود بیش‌تر به عالم خیال نظر داشته و آن را در تمامی ادوار و آثار هنری چه در سفال‌های سیلک و مفرغ‌های لرستان و چه در نقوش نیم برجسته‌ی هخامنشیان و آثار پریار ساسانیان و... دنبال کرده‌اند. هنرمند ایرانی هیچ‌گاه به تقلید از ظواهر طبیعت خرسند نبوده و همواره حقیقت هر چیز را مدنظر داشته است. پرهیز از شیوه‌هایی چون سایه روشن، حجم‌سازی، عمق‌نمایی، شخصیت‌پردازی و شگردهایی از این دست نیز به‌همین دلیل است. او در عوض کوشیده است که با استفاده از عواملی چون خطوط قلم‌گیری به جای سایه‌روشن، رنگ‌های تخت روشن و درخشان، شکل‌های مدور ایرانی و وفادار ماندن به دو بعد زمینه نقاشی، در ابعاد طول و عرض محصور نماند و لایه‌های دیگری از وجود و حضور انسان را در جهان کشف و عرضه کند. هنرمند ایرانی کوشیده است تا با توسل به چنین روش‌هایی حقیقت خود و جهان را دریابد و آن را به تصویر کشد. به بیان دیگر وی به ماهیت و چیستی اشیا نظر داشته و به شکل ظاهر و نمود آن‌ها توجه نداشته است.

او از قرن‌ها پیش می‌دانست که تجرد، یعنی گذشتن از ظواهر اشیا، راه رسیدن به حقیقت آن‌هاست. به‌همین جهت همواره کوشیده است تا پرده از آن حقیقت پنهان بردارد و از ظاهر جهان و آنچه در ظاهر نمایان است گذشته، به باطن هستی راه یابد. با ظهور اسلام، آموزه‌های این دین الهی با زمینه‌های پیش‌هنری ایرانیان مطابقتی داشت که به سرعت با آن تلفیق شد و فرهنگ و هنر ایرانی - اسلامی را پدید آورد. او فهمید که گرچه هر حقیقتی در صورتی ظاهر می‌شود، اما صورت، عین آن حقیقت نیست. ذهن پویا ذهنی‌ست که آن حقیقت را درمی‌یابد؛ می‌پروراند و به‌صورتی مناسب و ملموس عرضه می‌کند. از این رو، نگارگر ایرانی با توسل به خط و سطح و رنگ، جهان ویژه‌ی خویش را می‌آفریند. فضایی که بیوند آن با عالم ملکوت بیش از توجه به عالم حواس ظاهری، اهمیت دارد. مرجع انتخاب رنگ برای نگارگر ایرانی، صورت بیرونی اشیا نیست بلکه حقیقتی‌ست که رنگ بدان اشاره می‌کند. برای مثال، رنگ طلایی نشانه‌ی نور خورشید است.

در نقاشی ایرانی، اشیا دور دست به‌صورتی که دیده می‌شود، کوچک و محو به تصویر درمی‌آید، بلکه سعی بر آن است به تناسب با وضوح کامل نقش شود. از این روست که نقاشی ایرانی، قوانین مناظر و مرایا را نمی‌پذیرد. در این هنر، عمق‌نمایی جایی ندارد. هنرمند ایرانی می‌داند این قوانین ناشی از خواص فیزیکی چشم انسان است و ربطی به واقعیت اشیا ندارد. نقاشی ایرانی بر تخیل استوار است بنابراین هنرمند قواعد و اصول خلقت را گرفته و با شناخت بر پرده‌ی نقاشی می‌کشد و این معرفت و خیال، پایه و اساس نقاشی ایرانی را تشکیل می‌دهد.

هنرمند ایرانی به‌جای این‌که درجایی بنشیند و از آن نقطه به طبیعت نگاه کند و آن را به تصویر بکشد، همراه تخیل خود به پرواز درمی‌آید و هر قسمت از تابلو را از مناسب‌ترین دیدگاه تصویر می‌کند. به‌همین دلیل، آزادی نگارگر ایرانی بیش‌تر است و گاهی از بیرون یک فضا و گاهی از درون، آن را تصویر می‌کند. قسمتی را از نزدیک، بخشی را از روبه‌رو و قسمتی دیگر را از کنار یا از بالا و یا از پایین نمایش می‌دهد. گاه به آسمان پر می‌کشد؛ گاه بر قلعه‌ی کوهی می‌نشیند؛ زمانی کنار بوته‌ای، درختی، چشمه‌ی آبی آرام می‌گیرد و در همان حال چشم‌انداز افق را نیز تصویر می‌کند. چنین است که نوعی حرکت در نقاشی ایرانی احساس می‌شود و اشیا در بهترین شکل‌ها و درخشان‌ترین رنگ‌ها دیده می‌شود. با این همه، هر جامعه‌ای به شیوه‌ی خاصی از اندیشه مجهز است و در هر زمان به‌گونه‌ای زندگی می‌کند. بنابراین هنرمند معاصر باید به سنت‌ها و شیوه‌های گذشته همچون مصالح ساختمانی نگاه کند و طرحی نو دراندازد و گرنه تقلید از گذشتگان یا توسل جستن به شیوه‌های بیگانه با فرهنگ خودی موجب نابودی نقاشی ایرانی خواهد شد.

در این کتاب مختصر، با پرداختن به تاریخ و مکاتب نقاشی ایرانی کوشیده‌ایم ریشه‌های استوار این هنر شریف را بیابیم.

ابتدا تاریخ نقاشی ایرانی و روند آن را در مکاتب به اجمال بررسی می‌کنیم و آن را تا مرتبه‌ای که جای خود را به نقاشی طبیعت‌گرایی غربی سپرد بی‌می‌گیریم. در فصل دوم به اصول طراحی و انواع نگارگری از سنگ، بوته، کوه، درخت، پرندگان، حیوانات و انسان پرداخته‌ایم. در این فصل، با آثار برخی از هنرمندان در این زمینه آشنا خواهیم شد. در فصل سوم با روش ساخت انواع بوم و وسایل نگارگری ایرانی آشنا می‌شویم و در فصل چهارم روش‌های مختلف رنگ‌آمیزی نگارگری و ساخت و ساز و جزییات دیگر را تجربه خواهیم کرد.

در حین کار فرصتی یافتیم تا آموخته‌های خود را با مشورت استادان حرفه‌ای و تجربه‌های ایشان درآمیزیم و گامی، هرچند کوچک و ناکافی در راهی که شاید از این پس رهروانی دیگر آن را به منزل مقصود برسانند، برداریم. در این راه دشوار، بدون همدلی و یاری دوستان و هنرمندان عزیز، کوشش ما به جایی نمی‌رسید از این رو، لازم می‌دانم سپاس خود را به پیشگاه یکایک آنان تقدیم دارم. به‌ویژه به ساحت استادان هنرمندم آقای مصری‌پور، مرحوم یسائی شاه‌جانیان، مجید مهرگان، علی مطیع، جواد رستم‌شیرازی، اردشیر مجرد تاکستانی و ... و تمام عزیزانی که محبت خود را از بنده دریغ نداشتند و نام بردن از همه این عزیزان مقدور نیست. با این همه، امیدوارم که سیاس صمیمانه و خالصانه‌ی مرا بپذیرند.

در پایان گفتنی است با همه‌ی کوششی که انجام داده‌ایم کتاب حاضر با شکل مطلوب آن فاصله‌ی بسیار دارد. به همین جهت از استادان و صاحب‌نظران درخواست می‌کنیم کمبودها را نادیده نگیرند و از آن چشم‌پوشی نکنند. بلکه با یادآوری آن و راهنمایی‌های ارزشمند خود، ما را رهین منت خویش سازند.

مؤلف

هدف کلی

آشنایی با شکل‌های مختلف نگارگری و توانایی اجرای یک نمونه کار نگارگری